

Fra krim til jobb

Innledning

Kan innsatte i norske fengsler bli et viktig supplement som rekrutteringskilde til fagarbeiderstillinger i norsk industri? Kan de norske arbeidslivsmodellen med etablert samarbeid mellom arbeidsgivere, fagforeninger og offentlige myndigheter også spille en sentral rolle i tilbakeføringsarbeidet for innsatte som skal tilbake til samfunnet etter endt soning? Samarbeidspartnerne i dette prosjektet mener i utgangspunktet at begge disse spørsmålene kan besvares positivt, og i dette utkastet til prosjektbeskrivelse gir vi en foreløpig sammenfatning av hvordan et slikt samarbeid mellom Blues factory AS, partene i arbeidslivet, kriminalomsorgen og myndighetene kan bidra både til en mer vellykket tilbakeføring av straffedømte til samfunnet og samtidig løse noen av utfordringene som norske industribedrifter har med rekruttering av fagarbeidere.

Utfordringsbildet

Utfordringene for innsatte som ønsker formell opplæring og innpass i det ordinære arbeidsmarkedet etter soning, kan relateres til både makro- og mikronivået.

Makronivået

Når det gjelder samfunnsøkonomiske- og andre faktorer på *makronivå*, representerer dagens arbeidsmarked en ekstra utfordring for innsatte, som av ulike grunner ofte havner bakerst i køen i kampen om ledige jobber også i «normale tider». Velfungerende ordninger basert på samarbeid mellom kriminalomsorgen, NAV og private bedrifter er derfor avgjørende for vellykket tilbakeføring etter straffegjennomføring, men etter at den såkalte Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen (ABE-reformen) ble satt i gang i 2015, har deler av dette tilbudet blitt redusert samtidig som tilskudd til innhold i soningen og oppfølging etter løslatelse har blitt rammet av sterke kutt.

Strategiplanen for arbeidsdriften 2015-2018 som kom i 2014¹ ønsket i større grad å dreie arbeidsvirksomheten fra produksjon til opplæring innen tjenesteytende virksomhet og mot et tettere samarbeid med private bedrifter, men ga ingen konkrete eksempler eller forslag til hvordan

¹ Kriminalomsorgsdirektoratet (2014): *Arbeidsdriften: Fortidens levninger – fremtidens muligheter*

dette kunne gjennomføres utover henvisning til prosjekter som det nå avsluttede TAFU prosjektet² og ulike kvalifiseringsprogram i samarbeid med NAV i enkelte kommuner. En gjennomgang av denne og tidligere strategidokumenter for arbeidsdriften gir et inntrykk av en arbeidsdrift som i hovedsak har levd sitt eget liv på siden av kriminalomsorgens kjernevirksomhet. Dette er også en av konklusjonene i strategiplanen fra 2014, hvor det framheves at:

«Arbeidsdriftens største problem er at den sentrale styringen er svak og i mange tilfeller fraværende; virksomheten måles ikke på hvorvidt den faktisk gir innsatte bedre muligheter etter løslatelse. Direktoratet har derfor lite belegg for å si at målsettingene i Stortingetsmelding nr. 37 Straff som virker faktisk blir realisert» (side 1)

Etter mer enn seks år med kutt og delvis nedbemanning som følge av ABE-reform, og de senere års utfordringer med høye strømpriser, inflasjonspress og økende rentenivå og kan det argumenteres for at situasjonen ikke er vesentlig annerledes i dag.

Mikronivået

For deltagere som i utgangspunktet stiller svakt på arbeidsmarkedet på grunn av manglende arbeidserfaring og lav eller ingen formell kompetanse, er det åpenbart at opplæring, kompetanse og tilbud om lønnet arbeidspraksis vil ha betydelig nytteverdi, spesielt om dette bidrar til varig sysselsetting i form av lønnet arbeid. Dette er da også den sentrale målsettingen med dette prosjektet.

For innsatte som også er involvert i musikkaktiviteter både under selve straffegjennomføringen og etter løslatelse, vet vi at dette også har en stabiliserende effekt, i den forstand at erfaringene så langt tilsier at mange bevisst benytter dette både som terapi og som en katalysator for å kunne komme i gang med konkrete forberedelser til utdanning og jobb. Svært mange av de som har deltatt i Blues Factorys musikkaktiviteter både inne i og utenfor fengslene har ikke bare tilegnet seg betydelige *musikalske ferdigheter*, men har også klart å kombinere dette med bevisst innsats for å ha noe konkret å gå til etter endt soning. Få har havnet tilbake i fengsel.³

Forskning har også vist at fangebefolkningen som gruppe skiller seg systematisk fra resten av befolkningen, ved at de i stor grad er ensomme og enslige voksne menn med svak tilknytning til

² For en evaluering av dette prosjektet, se Cecilie Basberg Neuman og Karen Sofie Pettersen (2013): *Tilbakeføringsgarantien i praksis – Evaluering av prosjektet TAFU – Tilbakeføring gjennom arbeid, fritid og utdanning*, Arbeidsforskningsinstituttet

³ Dette blir dokumentert i Bjørn Andersen og Yngve Hammerlin (2023): *Blues og rock som strategisk verktøy for egenhabilitering – Erfaringer fra ti års virksomhet på Blueshuset i Bastøy Fengsel* (under arbeid)

arbeidsmarkedet og lite skolegang.⁴ De har ofte hatt en problematisk oppvekst, de har oftere fysiske og psykiske plager eller lidelser, de er fattige, de har stor gjeld i forhold til inntekt og de er ofte rusmisbrukere. Fangebefolkningen er også kjennetegnet av en opphopning av levekårsproblemer som har sammenheng med oppvekstforhold. Jo flere oppvekstproblemer, desto vanskeligere levekår som voksen.⁵

Tidligere forskning viser også at utdanning og ikke minst tilgang til lønnet arbeid er de viktigste faktorene for vellykket tilbakeføring til samfunnet etter et fengselsopphold. I en analyse som følger alle norske innsatte løslatt fra fengsel i 2003 i perioden fram til 2006, finner forskerne en tilbakefallsrate på 27 prosent, men at sannsynligheten for å havne tilbake i fengsel reduseres med hele 63 prosent for de som hadde en jobb å gå til etter soning.⁶ Det var blant annet denne og tilsvarende analyser som førte til beslutningen om at NAV i større grad skulle være til stede inne i fengslene. Denne innsikten er ikke borte, men som en del av dagens utfordringsbilde kan det sies at deler av denne utviklingen er reversert, ikke minst som et resultat av ABE-reformens gjennomførte kutt i kriminal- og friomsorg. Spissformulert kan det sies at utfordringen for innsatte som skal tilbakeføres til samfunnet ikke nødvendigvis er at de ikke kan lage en CV eller vet hvordan man søker jobb, men at CV' ene uansett vil ha store hull, at langvarig fravær fra det ordinære arbeidsmarkedet, sosialt stigma og skamfølelse oppleves som sterkt begrensende for mange. I tillegg mangler de ofte positive nettverk som kan bidra til at målsettinger blir fulgt opp, spesielt i den kritiske «glippsonen» de første ukene etter løslatelse.

For industribedrifter tilknyttet NHO Industri og NHO Transport er en av utfordringene i dag at de ikke klarer å rekruttere tilstrekkelig antall fagarbeidere. Den sentrale målsettingen med dette prosjektet er å bidra til at *kriminalomsorgen kan bli en ny rekrutteringsarena for industrien*, hvor motiverte innsatte får realistiske tilbud om konkrete utdanningsløp og sysselsetting i seriøse norske industribedrifter etter løslatelse fra fengsel.

Beskrivelse av prosjektet

Det følgende er en kort beskrivelse av hovedpunktene i et nytt og unikt sysselsettingsprosjekt med planlagt oppstart i 2024 i samarbeid med NHO og LO, med tilbud om fagarbeiderutdanning og

⁴ Skardhamar, Torbjørn (2002): *Levekår og livssituasjon blant innsatte i norske fengsler*. Universitetet i Oslo. K-serien nr. 1/2002.

⁵ Friestad, Christine og Inger Lise Skog Hansen (2014): *Levekår blant innsatte, Fafo-Rapport 429*

⁶ Skardhamar, Torbjørn og Kjetil Telle (2009): *Life after prison – The relationship between employment and reincarceration*, *Discussion Papers No. 597*, Statistics Norway, Research Department

jobb i etablerte norske industri- og transportbedrifter etter soning, rettet mot innsatte i norske fengsler.

Bakgrunnen for prosjektet

Våren 2023 fikk Blues Factory AS en henvendelse fra tidligere leder av Transportarbeiderforbundet – *Lars Morten Johnsen*, som på vegne av direktøren i Norsk Industri og lederen i Fellesforbundet, lurte på om Blues Factory AS kunne være interessert i å drøfte et mulig samarbeid om rekruttering av innsatte til norske industribedrifter.

Bakgrunnen for henvendelsen var at Blues Factorys daglige leder i sitt tidligere arbeid, som forsker i Forskningsstiftelsen Fafo, hadde gjennomført flere prosjekter for bygg- og anleggsentreprenøren Veidekke Entreprenør⁷ og i 2014, som daglig leder i Blues Factory AS, hadde foreslått en variant av Veidekkemodellen «*Skole på byggeplass*», skreddersydd for frigangsfanger fra åpne fengsler i Vestfold.⁸ Henvendelsen gjaldt om det var mulig å få til noe lignende for industribedrifter tilknyttet NHO Industri, da utgangspunktet og motivet er det samme som for Veidekke i 2014; *utfordringene med å rekruttere et tilstrekkelig antall fagarbeidere til industrien*. Den videre begrunnelsen for at et samarbeid med Blues Factory AS kunne være interessant var følgende momenter:

- LO er hovedsponsor for Notodden Bluesfestival og drivkraft for prosjektet «Somliga går med trasiga skor», som blant annet finansierer Blues Factory-arrangementet Jailhouse Stage. Både Fellesforbundet og NHO Industri har registrert at musikalske aktiviteter under og etter soning, kan være en katalysator for at innsatte kommer i gang med utdanning og jobb og klare å gjennomføre et utdanningsløp.
- Blues Factory AS har musikkinstruktører på ukentlig basis inne i fengslene hvor vi har musikkprosjekter og er derfor allerede strategisk plassert for å kunne sette i gang med informasjon og rekruttering til et slikt prosjekt i samarbeid med kriminalomsorgen, skoleavdelingene i fengslene, NAV, NHO og LO.

⁷ Andersen, Bjørn (2004): *Restrukturering, medbestemmelse og faglig innflytelse i entreprenørbransjen – Veidekke og Selmer på 1990-tallet*, Fafo-rapport 428, Oslo, Andersen, Bjørn, Trond Bølviken, Hege Skårbekk Dammerud og Sol Skinnarland (2008): *Approaching Construction as a Logistical, Economical and Social Process*, Paper to the International Group of Lean Construction, Andersen, Bjørn og Sol Skinnarland (2008): *Å løfte i flokk til rett tid. Akkordtariffen som lønns- og styringssystem i byggebransjen*, Debattheft utgitt av Fellesforbundet i samarbeid med Fafo.

⁸ Andersen, Bjørn (2014): *Skole på byggeplass for innsatte med frigang i Vestfold*, Prosjektskisse/Forprosjekt

Målsettinger og målgruppe

Den grunnleggende målsettingen for prosjektet er at deltagerne skal ha en jobb å gå til ved løslatelse fra fengsel. I praksis betyr det at det under soning blir etablert en frigangsavtale med en konkret industribedrift, hvor fullført fagopplæring betyr tilbud om lønnet arbeid etter løslatelse fra fengsel når fullført opplæring er gjennomført. Dette er hovedmålet og det vi ønsker å bli målt på.

Målgruppen for prosjektet er først og fremst innsatte i fengsler med *lavt sikkerhetsnivå* (åpne fengsler) som har mulighet til å inngå frigangsavtale med en konkret bedrift. En frigangsavtale innebærer at den innsatte får anledning til utgang fra fengselet fra mandag til fredag for utdanning eller jobb. I tillegg vil innsatte i fengsler med høyt sikkerhetsnivå (lukkede fengsler) være kandidater for deltagelse, i den forstand at den enkelte kan gjennomføre teoretiske og praktiske opplæringskrav i samarbeid med skoleavdeling og arbeidsdrift før eventuell overføring til åpent fengsel for soning av siste del av straffegjennomføringen.

Arbeidsmetodikk

Mange innsatte i norske fengsler har liten eller ingen arbeidserfaring og mangler ofte formell utdanning. Mange har også negative erfaringer fra tradisjonell klasseromsundervisning og tror (ofte feilaktig) at de ikke mestrer teoretiske utfordringer. Opplæringen som gjennomføres i de samarbeidende industribedriftene i sysselsettingsprosjektet som beskrives her bør derfor primært være av typen opplæring med *arbeidsplassen som læringsarena*, hvor det er konkrete arbeidsrutiner, metodikk, systemer og faglige krav i de samarbeidende bedriftene det handler om.

I motsetning til prosjekter hvor målsettingen er å hjelpe innsatte og løslatte med å finne en jobb på generell basis, er dette prosjektet rettet mot konkrete fagarbeiderutdanninger og jobbtilbud i konkrete bedrifter, i tett samarbeid med tunge seriøse aktører i norsk arbeidsliv. Det såkalte trepartssamarbeidet mellom arbeidsgiversiden, fagforeninger og offentlige myndigheter har lange tradisjoner i den norske modellen. Prosjektet som beskrives i denne søknaden er unikt i den forstand at innsatte i norske fengsler inkluderes som ressurs i et slikt trepartssamarbeid.

Gjennomføring

Blues Factory AS har i dag musikkprosjekter i Telemark Fengsel - Skien avdeling, Telemark Fengsel - Kragerø avdeling, Bastøy Fengsel, Berg Fengsel, Indre Østfold Fengsel - Eidsberg avdeling og Indre Østfold Fengsel - Trøgstad avdeling.

Prosjektet er i første omgang tenkt å bli testet ut regionalt i Vestfold og Telemark i det som i dag er Region Sør i Kriminalomsorgen og i Region Øst i tilknytning til musikkprosjektene Blues Factory

har i Eidsberg- og Trøgstad Fengsel, hvor det i 2024 også skal åpnes nye Trinn-III tilbud i Moss og Fredrikstad til innsatte som ønsker å fortsette med musikkaktiviteter etter løslatelse.

Modellen er primært egnet for fengsler med *lavt sikkerhetsnivå*, hvor de innsatte har mulighet for frigang til skole og jobb, noe som i praksis betyr at det er Bastøy-, Berg- og Trøgstad Fengsel som kommer til å stå sentralt i første omgang. Fengsler med *høyt sikkerhetsnivå* som Telemark- og Eidsberg Fengsel er viktige fordi innsatte som ønsker å benytte seg av tilbud i prosjektet etter overføring til åpent fengsel, kan forberede den teoretiske delen av utdanningsløpet sammen med skoleavdelingene i fengslene. Indre Østfold Fengsel – Eidsberg avdeling er viktig fordi dette fengselet er rette mot unge lovbyggere. For Telemark Fengsel – Skien avdeling, som i dag er et rent kvinnefengsel, kan sysselsettingstilbudet bli meget viktig fordi kvinner generelt har et dårligere tilbud enn mannlige innsatte i norske fengsler.

Når det gjelder Blues Factorys konkrete oppgaver og arbeidsmetodikken i prosjektet handler det først og fremst om informasjon, utvelgelse, rekruttering og ikke minst oppfølging etter soning, hvor vi også vil benytte ansatt erfaringskonsulent med nærmere 40 års erfaring fra arbeid i kriminalomsorgen som en del av teamet.

Informasjon

Med en fast ukedag hvor innsatte vet at representanter fra Blues factory AS er til stede i fengselet for å orientere om prosjektet, introduseres en forutsigbarhet og regelmessighet som er viktig for at resten av prosjektet skal fungere. Informasjon vil i første rekke dreie seg om hvilke bedrifter og konkrete fagutdanninger som er tilgjengelige. Dette handler også om å klargjøre hva de ulike fagarbeiderutdanningene krever av formelle eksamener og fagprøver, samt oppdatering av nyheter fra eksisterende og nye bedrifter som er med i og fortløpende blir med i prosjektet.

Utvelgelse

Erfaringsmessig vil denne typen tilbud tiltrekke seg mange innsatte som i utgangspunktet er motivert til å være med. I realiteten vil det være en relativt begrenset andel av de innsatte som faktisk vil klare å gjennomføre et langvarig opplæringsløp i en konkret bedrift. Vår oppgave er å bistå i prosessen med å velge ut de vi mener har en realistisk mulighet til å gjennomføre, basert på en antagelse om at det ikke er nok å være motivert, men at den enkelte også faktisk må være i stand til å nyttiggjøre seg tilbudet. Kriminalomsorgen er lovpålagt å ha et tilbud til alle innsatte, som med referanse til Straffegjennomføringsloven er basert på en rettighetsbasert logikk. I dette prosjektet vil det være avgjørende å promotere at tilbudet ikke er en rettighet, men et tilbud om godt betalt jobb som fagarbeider i en konkret industribedrift, som vil kreve betydelig egeninnsats

for å bli realisert. Utvelgelsen vil være basert på samtaler med innsatte som melder interesse for tilbudet i nært samarbeid med fengslenes skoleavdelinger og arbeidsdrift.

Rekruttering

Prosesen med rekruttering til konkrete bedrifter og fagutdanningsløp vil bestå i å sikre at den innsatte som skal gjennomføre opplæringen også får verktøy som gjør det mulig å gjennomføre, men primært vil denne delen av arbeidet bestå i å formidle til de samarbeidende bedriftene hvilke kandidater de kan få og avklare hvordan de ulike opplæringsløpene skal gjennomføres i praksis i samarbeid med fengslene, fengslenes skoleavdelinger, Friomsorgen og NAV.

Oppfølging

Det vil som nevnt variere hva den enkelte deltager har behov for av oppfølging og bistand etter soning, men erfaringsmessig vil behovet være relativt stort for enkelte. Oppfølging etter løslatelse for å fullføre opplæringsprosessen fram til ansettelse er derfor en meget viktig del av prosjektet, hvor økonomistyring og gjeldshåndtering erfaringsmessig vil stå sentralt. I noen tilfeller vil praktiske ting som at deltageren trenger økonomisk bistand til bilsertifikat for å kunne gjennomføre frigang til bedrift være avgjørende, eller økonomisk bistand til transport.

Opgavene til Blues Factory-teamet som skal følge opp den enkelte deltager vil være å sørge for at økonomiske og andre hindringer ikke kommer i veien for at motiverte deltagere skal klare å fullføre opplæringen. Deler av denne oppfølgingen etter soning kan foregå under besøk i bedriftene eller hos Blues Factory AS, hvor også tett samarbeid med NAV vil stå sentralt.

Opplæring i den enkelte bedrift

Opplæringen i den enkelte bedrift vil naturlig nok variere med den type kompetansekrav som ligger til grunn for ulike fagarbeiderutdanninger og den praktiske gjennomføringen av konkrete opplæringsløp. For deltagere fra fengsel, som ofte har negative erfaringer fra skole og tradisjonell klasseromsundervisning, vil opplæring av typen «skole på byggeplass» som Veidekke Entreprenør AS har lang erfaring med, være den ideelle settingen. I praksis betyr det at man i størst mulig grad benytter arbeidsplassen som opplæringsarena, hvor opplæringen får mer karakter av å være jobb enn skole.

Formelle kompetansekrav som krever teoretisk kunnskap og eksamener kan gjennomføres i samarbeid med fengslenes videregående skoleavdelinger, som i noen tilfeller også kan gjennomføre deler av undervisningen. En av erfaringene fra «skole på byggeplass» hos Veidekke Entreprenør AS er at det ikke er de byggfaglige kravene som skaper problemer, men det faktum at mange av deltagerne har andre utfordringer. I den modellen som presenteres her, er en av

målsettingene at Blues Factory-teamet i størst mulig grad kan ta seg av slike utenforliggende utfordringer, slik at bedriftene kan konsentrere seg om gjennomføring av selve fagopplæringen.

Oppstart

Blues factory AS har fått klarsignal fra ledelsen i Kriminalomsorgen Region Sør for tilstedeværelse i fengslene og gjennomføring av prosjektet. I Region Sør gjelder dette Telemark Fengsel – Skien avdeling og Telemark Fengsel - Kragerø avdeling, som begge er fengsler med høyt sikkerhetsnivå og Berg Fengsel og Bastøy Fengsel som begge er fengsel med lavt sikkerhetsnivå, hvor det vil være mulig å etablere frigangsavtaler med konkrete bedrifter. De samme tilgangen vil bli gitt i kriminalomsorgen Region Øst for eventuelle deltagere fra Indre Østfold Fengsel – Trøgstad avdeling (lavt sikkerhetsnivå) og Indre Østfold Fengsel – Eidsberg avdeling (høyt sikkerhetsnivå). Det er også en målsetting å inkludere andre fengsler, men i første omgang tenker vi at det kan være fornuftig å teste ut modellen regionalt i Vestfold, Telemark og Buskerud i det som i dag er Region Sør og i Østfold fylke i Region Øst.

Samarbeidspartnere

Blues Factory AS har 14 års erfaring fra tilbakeføringsarbeid med innsatte i åpne og lukkede fengsler og oppfølging av innsatte etter løslatelse fra fengsel. Samarbeidet med kriminalomsorgen er formalisert gjennom et årlig grunntilskudd fra Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI) og direkte samarbeid med fengslene og fengslenes skoleavdelinger. I dette prosjektet ønsker vi å benytte tilliten som er opparbeidet og den strategiske posisjonen vi nå har i de ulike fengslene, til å følge opp prosjektet som er beskrevet i denne prosjektskissen.

Det er allerede gjennomført et møte med forbundsleder i *Arbeidsmandsforbundet*, som har signalisert at de ønsker å delta i prosjektet. *Fellesforbundet* er det største LO-forbundet i privat sektor og organiserer mange av fagarbeidere/yrkesgrupper i bedrifter som vil være aktuelle i dette prosjektet. Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund organiserer yrkesgrupper som er meget relevante for prosjektet og har store matvarebedrifter både i Region Sør- og Region Øst. Det er derfor avgjørende at både Fellesforbundet og Norsk Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund er med. I tillegg mener vi det er avgjørende at *Norsk Fengsels- og friomsorgsforbund (NFF)* er med for å forankre prosjektet inn mot de ansatte i kriminalomsorgen.

Når det gjelder NHO har NHO-Transport og NHO Logistikk og Transport signalisert at de ønsker å delta i tillegg til den største landsforeningen NHO-Industri som tok initiativ til prosjektet. Det er allerede gjennomført et møte med ledelsen i NHO Transport og de er nå formelt med i prosjektet.

Samarbeidspartnerne som så langt har signalisert at de ønsker å delta er:

- NHO Industri
- NHO Transport
- Fellesforbundet (FF)
- Arbeidsmandsforbundet
- Norsk Nærings- og nytelsesmiddelforbund (NNN)
- Forbundet for ledelse og teknikk (FLT)
- Industri og energi
- Norsk fengsels- og friomsorgsforbund (NFF)
- LO Fredrikstad/Østfold
- Veidekke Entreprenør AS v/Skole på byggeplass
- Kriminalomsorgen Region Sør og Region Øst
- Kriminalomsorgsdirektoratet (KDI)
- Telemark Fengsel – Skien Avdeling og Kragerø Avdeling
- Bastøy Fengsel
- Berg Fengsel
- Indre Østfold Fengsel – Eidsberg Avdeling
- Indre Østfold Fengsel – Trøgstad Avdeling